

Tekenen in de Tijd 162

28 augustus-3 september 2022

In Rotterdam begon zaterdag het nieuwe seizoen met een bijzonder programma. Voornaamste ingrediënten: Dantes Divina Commedia en hedendaagse jazzmuziek. Erik Borgman vervulde een klein rolletje op deze bijzondere avond. Komend seizoen hopelijk ook in het Huis van Dominicus.

Zaterdagavond mocht ik een bijdrage leveren aan een bijzonder evenement van de door lekendominicanen geleide Kloostertuin in Rotterdam. Toen in maart 2020 corona toesloeg en duidelijk werd dat het culturele bedrijf voor langere tijd stil zou liggen, besloot jazzmusicus en componist Ruud Voesten de verplichte vrije tijd te gebruiken om zich te verdiepen in de *Divina Commedia* van de Italiaanse dichter Dante Alighieri. Hij concentreerde zich daarbij op het eerste deel, *Inferno*, de hel. Daarin gaat Dante de confrontatie aan met de negen hoofdzonden en brengt die in verband met wat hij in zijn eigen tijd en in zijn eigen ziel waarneemt. Ruud Voesten was er niet op uit om op zijn beurt de Nederlandse samenleving de les te lezen of zijn eigen innerlijk leven eens flink op de schop te nemen. Maar reflectie op thema's als lust, woede en verraad leverde hem een rijke verzameling aan verbanden, motieven en emoties op. Deze heeft hij verwerkt in twaalf stukken jazzmuziek en die stukken werden gisteren uitgevoerd in de Rotterdamse Sint-Dominicuskerk, beter bekend als Het Steiger.

Dante schreef zijn *Divina Commedia* in het eerste kwart van de veertiende eeuw. Vorig jaar is wereldwijd het 700-jarig jubileum gevierd. Veel van het materiaal dat hij gebruikte, is echter nog aanzienlijk ouder. Het stamt uit de Bijbel en uit de Griekse en Romeinse Oudheid. De *Divina Commedia* is een virtuele reis. Dante reist als het ware door het materiaal dat de traditie hem aanreikt heen en dat helpt hem om zijn eigen actualiteit in beeld te krijgen. Vervolgens gebruikte Ruud Voesten Dante om greep te krijgen op zijn en onze situatie en vertaalde dat in muziek. Laag op laag op laag dus. Om deze lagen enigszins af te pellen hadden de mensen van de Kloostertuin een deskundige gevonden. Sandra Overdijk kweet zich met verve van de taak om Dantes inzet nader toe te lichten en enig inzicht te geven in de manier waarop hij te werk ging. Sandra studeerde Italiaanse taal- en letterkunde en is nu cultureel reisleidster. Zij nam het Rotterdamse publiek mee op Dantes reis. Vervolgens voerde ik een gesprekje met Ruud Voesten over zijn avonturen met Dante.

In een van de vele beschikbare Nederlandse vertalingen – er zijn er negentien, zei Sandra – begint Dantes *Divina Commedia*, en daarmee het deel over de hel, als volgt:

*Halverwege onze levensreis
bevond ik me in een somber woud,
want ik was afgedwaald van het rechte pad.
Ach, hoe zwaar valt het me te zeggen
hoe het was, dit ruwe en machtige woud
waarvan de heugenis mijn angst weer voedt!
Het was zo bitter, schier aan de dood gelijk
doch wegens 't goede dat ik trof
zal ik ook daarover spreken.*

Het ging er Dante in zijn beschrijving van de hel niet om dat zijn publiek zich zou verlustigen in mensen die op de meest verschrikkelijke manieren werden gestraft. Zelfs met de spreuk die volgens het gedicht boven de ingang van de hel staat – *Zij die hier naar binnen gaan | laat alle hoop maar varen* – wil hij vooral zijn lezers aanmoedigen om te zorgen dat zij niet in de hel terechtkomen. Daarom moesten zij zich erop toelagen zowel in geestelijke als in wereldse zin gelukkig te worden en het geluk van anderen te bevorderen.

Dat je midden op je levensweg uit je baan kunt raken en geconfronteerd kunt worden met lang verdrongen vragen en angsten, zoals Dante in de eerste verzen van de meesterwerk suggereert, is voor velen herkenbaar gebleken. Het overkwam velen tijdens de *lockdowns* in coronatijd. Ruud Voesten vertelde in ons gesprekje dat hij, anders dan veel anderen, niet de neiging had om waar mogelijk toch nog zoveel mogelijk contacten aan te gaan, al dan niet elektronisch. Hij wilde zich juist steeds meer in zichzelf keren. Hij wilde zich wel graag voorbereiden op de tijd dat optreden weer mogelijk zou zijn en begon een ambitieus project om naar aanleiding van Dantes *Inferno* een samenhangende cyclus muziekstukken te componeren. Zoals dat gaat in de kunsten werden het geen muzikale vertaling van Dantes *canto's*. Vanuit de thema's die Dante behandelt – zoals verraad, waarmee de cyclus eindigt, een thema dat ik bijzonder indrukwekkend vond - maar soms ook via associaties met beschreven scènes of in het geheugen opgeslagen klanken, ontstonden nieuwe kunstwerken die ook zonder kennis van de verbinding met Dante of de *Commedia* te genieten zijn.

In een aankondiging had ik de volgende beschrijving van het resultaat gelezen: 'Verwacht een akoestische combinatie van donkere harmonie, zoekende melodieën doorspekt met een catharsis van frisse improvisatie.' Toen ik vroeg wat daar nu toch mee bedoeld kon zijn, zei hij dat het net als beschrijvingen van de smaak van gerechten en wijn vooral wil zeggen: proef zelf!

Dat bleek een goed advies. Ruuds band *Ambrosia* bracht op drums – Ruud zelf – piano, contrabas en alt- en tenorsaxofoon zeer virtuoos twaalf heel uiteenlopende stukken muziek ten gehore. Al het andere was voor mij voorspel – ik houd van jazz – voor enkele Danteliefhebbers zal de muziek eerder nagalm zijn geweest. Ik zal mij niet aan een nadere beschrijving wagen van wat ik heb gehoord en beperk me tot de opmerking dat er wat mij betreft een herkenbaar religieus element zit in de muziek. Uit de strijd met de moeizaamheid en de tegenslag komt op wonderbaarlijke wijze harmonie en samenhang voort. Afgedwaald van het rechte pad in Rotterdam terechtgekomen, en daardoor des te rijker.

Maar de dwaalwegen waren nog niet ten einde. Anja en ik kwamen op weg naar huis terecht in een trein vol Feijenoordsupporters. Ik zal niet zeggen dat het de hel was, maar prettig kon ik het gemiddeld flink beschonken en daardoor nogal luidruchtige gezelschap niet vinden. Hoe ik ook mijn best deed, het lukte mij, ondanks de goede voorbereiding onder leiding van Ruud en zijn band, niet daar muziek in te horen. En dat op de vooravond van de zondag waarop Jezus zijn leerlingen in het evangelie aanspoort om, als ze een feest geven, niet hun familieleden, vrienden of beschaafde burens uit te nodigen, maar degenen met wie ze als laatsten hun treincoupe zouden willen delen (vgl. Lucas 14,12-13). Er is voor mij nog een lange weg te gaan!

Terwijl ik dit schrijf, klinken vanuit de binnentuin van het Huis van Dominicus sonates van Johann Sebastian Bach en van zijn zonen Carl Philipp Emanuel en Wilhelm

Friedemann, op traverso en klavecimbel gespeeld door Raymond Honing en Ursula Dutschler. Het nieuwe seizoen begint. Wij zullen proberen Sandra, Ruud en Ambrosia naar het Huis van Dominicus te krijgen en er zal nog veel meer te beleven en te doen zijn. Tot ziens!

Erik Borgman, lekendominicaan
voorzitter van de programmaraad van het Huis van Dominicus